

УДК: 811.512.154+811.411.21

*Буудайбекова Э. Ш., buudaibekova@internet.ru
Кувейт эл аралык университети, Кыргызстан*

КЫРГЫЗ ЖАНА АРАБ ТИЛИНДЕГИ ЖЫЛКЫ КОМПОНЕНТИНЕ БАЙЛАНЫШТУУ АНИМАЛИСТИК ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР

Макалада кыргыз жана араб тилдериндеги жылкы компонентине байланыштуу анималистик фразеологизмдер каралып, кыргыз жана араб тилдериндеги универсалдуу жана спецификалык жактан өзгөчөлөнгөн мисалдардын негизинде талдоого алынат.

Кыргыз жана араб тилдеринде төрт түлүк малга байланыштуу анималисттик фразеологизмдер өтө көп. Айрыкча, кыргыз тилинде жылкы малына байланыштуу туруктуу сөз тизмектери көп экендигине көзүбүз жетти.

Анималисттик фразеологизмдер адамдын касиет-сапатын, мүнөзүн билдирүүчү касиетке ээ болуп, адамдардын жашоо-тиричилигинде көбүрөөк колдонулуп келет. Салыштырма анализ жасоо аркылуу кыргыз тилин жана араб тилин тереңирээк түшүнүп, тил менен гана чектелбестен, маданиятын, тарыхын, каада-салтын дагы билүүгө шарт түзүлөт.

***Өзөктүү сөздөр:** фразеологизм, анималистик фразеологизм, кыргыз тили, араб тили, жылкы.*

*Буудайбекова Э. Ш., buudaibekova@internet.ru
Международный Кувейтский университет,
Кыргызстан*

АНИМАЛИСТИЧЕСКАЯ ФРАЗЕОЛОГИЯ, СВЯЗАННАЯ С КОМПОНЕНТОМ ЛОШАДИ В КЫРГЫЗСКОМ И АРАБСКОМ ЯЗЫКАХ

В статье рассматриваются анималистические фразеологические единицы с компонентом лошадь в кыргызском и арабском языках. Предпринята попытка представить разнообразие семантики фразеологизмов с одним компонентом, выявить универсальные и специфические образные эталоны в кыргызском и арабском языках.

В кыргызско-арабских языках много фразеологизмов, связанных с животными. В частности, мы заметили, что в кыргызском языке много фразеологизмов, связанных с лошадьми. Авторами делается вывод о том, что анималистическая фразеология обладает способностью выражать качества и характер человека, и чаще используется в жизни людей. Сравнительный анализ поможет глубже понять кыргызский и арабские языки.

***Ключевые слова:** фразеологизм, анималистический фразеологизм, кыргызский язык, арабский язык, лошадь.*

*Buudaibekova E.Sh., buudaibekova@internet.ru
International Kubeit university,
Kyrgyzstan*

ANIMAL PHRASEOLOGY RELATED TO THE HORSE COMPONENT IN KYRGYZ AND ARABIC

This article deals with the animalistic phraseological units with a single component the horses in kyrgyz and in arabic languages. An attempt was made to present a variety of semantics of phraseological units with a component to reveal universal and specific standards are shaped in the kyrgyz and arabic languages.

There are many phraseological units related to animals in the Kyrgyz-Arabic languages. In particular, we noticed that in the Kyrgyz language there are many phraseological units associated with horses.

From this article, we see that animalistic phraseology has the ability to express the qualities and character of a person and is more often used in people's lives. Having made a comparative analysis, we will better understand the Kyrgyz language and the Arabic language.

Keywords: *phraseological unit, animalistic phraseological unit, the kyrgyz language, the arabic language, horse.*

Эл казынасы болгон фразеологизмдер далай заманды башынан кечирип, оңдолуп, кооздолуп отуруп абдан чыңдалгандыктан, эл арасында сакталып келет. Кыргыз тилинин кооздугун, байлыгын билүү үчүн фразеологизмдерге көбүрөөк көңүл бөлгөнүбүз оң. Калк менен нечен кылымдар, нечен жылдар жашап келе жаткан фразеологизмдик сөз айкаштар адабий чыгармалардын беттеринде эле калып, азыркы жаш муундардын тилинен учуратуу кыйын болуп турганы бизди өкүндүрбөй койбойт. Учурдагы жаштардын ойлору терең болгону менен, тилдери жарды. Чечен сүйлөгөндөр, өткүр тилдүүлөр мурункунун жомогу гана болуп калбасын десек, улуттун баалуулугу болгон фразеологизмдерди колдоно билели. Колдонуу аркылуу муундан-муунга сактап, өткөрүп берүү биздин мойнубуздагы милдетибиз эмеспи. Бул макалабыз дагы ошол себептен жазылып олтурат.

Адамдар жана жаныбарлар кылымдар бою ар кандай байланышта болушат жана биз алардын сырткы көрүнүшүн, мүнөз өзгөчөлүктөрүн жана негизги мүнөздөмөлөрүн элестете алабыз. Ошондой эле бул билимдерди адамдардын сырткы көрүнүшүнө жана жүрүм-турумуна колдонуп, адамдардын кандай болгонун билдире алабыз. Кызыгы, ар башка адамдар же болбосо ар бир улут бир эле жаныбарды ар кандайча кабыл алышат. Ошонун негизинде, жан-жаныбарлар менен байланыштуу фразеологизмдер келип чыккан.

Маселен, **ат** көчмөн жана жоокерчилик заманда минерге унаа болуп, адам баласы тарабынан колго үйрөтүлгөн алгачкы үй жаныбары жана адамдын жакын жолдошу болуп саналган. Буга кыргыз, араб элдеринин дастандары, уламыштары жана андагы сюжеттер ачык далил. Маселен, «Манас» эпосундагы *Аккула*, *Актулнар* баатырлардын белгилүү тулпарлары болуп, аларды ар түрдүү кырсык, кокустуктардан сактаган. Дегеле, согуштук

жортуулдарда ат негизги күч катары пайдаланылгандыктан, араб эли жылкы жаныбарын өтө урматтап, жакын жолдош катары эсептешип, анын этин жешпейт, ал эми кыргыз элинде жылкынын сүтү, кымызы улуттук суусундук катары өзгөчө мааниге ээ болуп, эти чоң аш-тойлордо сыйлуу конокторго тартууланат. Негизинен, ат минүү, ит ээрчитип, куш салуу – кыргыз элинин улуттук менталитетине таандык негизги көрүнүш. Жылкы малы адам баласынын көптөгөн кызматын жасап келет.

Мына ушундан улам эки элде тең ат-жылкыга байланыштуу бир топ фразеологизмдер жаралган: *аттын кулагы менен тең ойноо* (ат үстүндө шамдагай, мыкты жүрүү), *سيف حاد ، فرس السباق* (с.с., аты күлүк, кылычы курч «телегийи тегиз») ж. б.

Тарыхый булактар боюнча адам баласы жылкыны б. з. ч. 3-4-кылымдарда колго үйрөтүшкөн. Жапайы жылкылар Чыгыш Европа аймактарын жана Орто Азия, Казакстанды мекендешкен. Алар ушул аймактарда миң-миңдеп, үйүр-үйүрү менен жайылып жүргөн.

Ал эми араб жылкысы – дүйнөдөгү эң жакшы ат породаларынын бири. Анын башы өзгөчө, куйругу бийик, ошондуктан аны дүйнө жүзү боюнча аныктоо оңой. Бул – эң байыркы жылкы породаларынын бири. Археологиялык далилдер анын келип чыгышын 4500 жыл мурун деп божомолдошот. Байыркы доорлордон бери араб жылкылары Араб жарым аралында жашаган. Ал дүйнөнүн башка өлкөлөрүнө соода же согуш аркылуу тараган жана жөндөмдүүлүктөрүн жакшыртуу үчүн башка породалар менен аргындаштырууда да колдонулат. Чыдамкайлык, тактык жана ылдамдык үчүн бул породаларда нукура араб каны бар, ошондуктан араб аттары учурда ат чабыштарында эң көп тараган породалардан. Араб жылкыларын араб көчмөндөрү чөлдө багышкан, баш калкалоо жана коргонуу үчүн алар чатырларда жашашкан.

Эки эл тең көчмөн болгондуктан, жаныбарларга өтө жакын болушкан. Ар дайым берилгендик, жылуулук сезим байкалып турат. Көчмөндөрдүн жашоосун карап көрсөк, тээ атам замандан бери азыркы кезге чейин төө менен жылкы атайын көчмөндөргө арналып берилгендей туюлат.

Жылкынын бир касиети – согуштарда, байгелерде, көкбөрүдө жыгылган жаралуу жоокерлердин денесин баспаганы. Көп учурда аттан кулаган адам аман калып, эч жери жарат албайт. Өзүнөн тараган канды жана өзүнөн тараган тукумунун жытын дагы жаңылбай сезет. Өз тукумунун үнүн, кулк-мүнөзүн дагы адашпай тааныйт. Жылкы өзү туулуп-өскөн жерине дагы берилген жаныбар болуп саналат.

Тилибиздеги төрт түлүк малга байланыштуу фразеологизмдердин маанилерин карап көрө турган болсок, элибиздин өткөн замандардан берки өмүрлөрүнүн кыры-сыры жандуу сурөттөлөт. Калктын кантип күн өткөргөндүгү, турмуш-тиричилигине байланыштуу калыптанган салт-

санаалар, үрп-адаттарды туруктуу сөз тизмектеринен көрүүгө болот. Ошондуктан фразеологизмдерди улуттук менталитеттин өзгөчөлүгүн боюна сиңирген башкы маданий байлагыбыздын бири катары карасак болот. Кыргыз тилиндеги төрт түлүк малга байланыштуу фразеологизмдерден тил менен элдин, тил менен руханий маданияттын өз ара байланышы айкын көрүнүп турат. Негизги өмүрү мал чарбачылыгы менен тикелей байланыштуу болгон кыргыз калкы үчүн төрт түлүк малдын орду өзгөчө чоң. Кыргызда төө, жылкы, кой, уйду кошуп төрт түлүк мал деп аташат. Кыргыз жана араб тилдеринде анималисттик фразеологизмдер төрт түлүк малдын сырткы кебетесине, кулк-мүнөзүнө, көлөмүнүн чоң-кичинелигине салыштыруунун негизинде пайда болгон. Жогоруда айтылгандай, кыргыз, араб элдери жылкыны кадыр туткан. Жылкыга байланыштуу колдонулуп келген анималисттик фразеологизмдердин дээрлик бардыгы кыргыз, араб калкынын улуттук маданиятынын өзгөчөлүгүнөн кабар берет. Мисалы, *жылкы мүнөз* – кыял жоругу тез өзгөрүлүп турган, жылт берме. Күнүмдүк жашоо-турмушубузда, адамдар менен болгон өз ара мамиледе сылыктык, элпектик сапаттар кайсы бир деңгээлде адамдарга жагымдуулукту, жакшы маанайды тартуулап зор мааниге ээ. Мындай сапаттарды туюнткан *атка жеңил, тайга чак* тизмеги бар, бул түрмөктөрдүн негизги функциясы, семантика-стилистикалык табияты текст ичинде гана далилденери белгилүү: *Ал айттырбай билген, атка жеңил, тайга чак* зуулдаган жигит экен (оозеки кеп.); *Эргешибай элпек, атка жеңил, тайга чак* (оозеки кеп.); *Үчүнчү чоро атка жеңил, тайга чак Эркинбек баатыр болду* (Ч. А.); *Атка жеңил, тайга чак күлүктүгү бар экен* («Э. Т.»). Бул мисалдарда «эптүү, элпек, тил алчаактык, сылыктык» менен бирге алдынала көрө билген көрөгөчтүк, зиректик, шайдоот-шамдагайлык да кошо камтылган. Ал эми *Мени жөн эле баркы жок, атка жеңил, тайга чак кыла бересиңерби?* (оозеки кеп.) сүйлөмүндө *атка жеңил, тайга чак* түрмөгү «бат эле кепке алына коймо, жеңил ойлуу, кадыр-баркы жок, жеңил баа» маанисин туюндурат. Демек, бул фразеологизм контекстке ылайык оң, терс мааниге ээ болуп, полисемиялык туюнтмалардын катарына кирет.

Жылан сыйпагандай, жылкы оттогондой – тыптыйпыл кылып, эчтемесин калтырбай дегенди түшүндүрөт;

Жылан чакнай, жылкы теппей – эч себепсиз, жөндөн-жөн;

Ат коюу – чабуул коюп, качырып сала берүү;

Ат салышуу – мелдешүү, күч сынашуу, атаандашуу;

Ат соорусун салуу – бул фразеологизм эки мааниде айтылып жүрөт. Биринчиси кимдир бирөөлөр өз ара таарынычтан улам бирин бири жактыра бербей, бетме-бет орун алып сүйлөшкүсү келбей, суз мамиледе

болуп жүргөн учурду билдирсе, экинчиси артын карай качуу, чегинүү деген мааниде колдонулат.

Аттанып түшүү - бардык жөндөмдүүлүгү, ынтаасы менен аткара билүү, колунан келүү;

Ат тери кайтпоо – кылган аракетин актабоо, эмгеги текке кетүү. Кыргыз эли илгери чачкын жашаган. Ошондуктан бирөөдө жумушу же аласасы болсо, ат менен барган. Кээде ошол барган иши бүтпөй, аты тердеп, өзү убараланып кайткан. Эч болбогондо, аттын теринче пайда болбой, өкүнүчтө калган. Мына ушундан улам жогорку накыл сөз калган.

Аттын кашкасындай – өтө таанымал, таасын, дапдаана;

Ат токур – эркек бала;

Ат үстүнөн – бул фразеологизм бирөөлөр жасап жаткан же бүткөн ишке анчалык көңүл бурбай, үстүртөн, кайдыгерлик менен кароо деген мааниде колдонулат.

Ат үстүнөн табуу – ат жалынан табуу;

Ошону менен эле катар жылкынын дене мүчөлөрүнө байланыштуу туруктуу сөз тизмектери дагы тилибизде абдан көп. Мисалы, **аттын кулагы менен ойноо** – ат үстүндө мыкты жүрүү; **ат жалын тартып минүү** – эр жетүү; **ат жалынан табуу** – өзү мээнет кылбай, жек-жааттарынан, жакындарынан бир нерсе алуу; **ат жалына казан асуу** – бул фразеологизмдин маанисине 2001-жылы жарык көргөн “Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгүндө” жол жүрүп баратканда жанында ала жүргөн тамак-ашынан жеп ичүү, ат үстүндө баратып оозануу, өзөк жалгоо деп түшүндүрмө берилип, “Ат жалына казан ас, балам, - деди Жээренче чечен” деген мисал менен шөкөттөлгөн. Албетте, бул айтылгандар бир жагынан туура. Бирок бул фразеологизмдин маанисин чечмелөө дагы кошумча түшүндүрмөгө муктаж. **Ат жалында казан ас** деген туюнтманын алгачкы мааниси жол жүрүү учурунда убакытты үнөмдөө үчүн бири-бирине кайрылып: “Узун жолду кыскартып, ат жалына казан асып, аңгеме-дүкөн курганча бастыралы”, - дешип, бири-бирин кепке тарткан учурлар да кездешет. Мисалы: “*О, Баке, узун жолду кыскартып, ат жалына казан асканча баспайсызбы, бул бара жаткандардын арасынан сизден башка аңгеме салчу киши деле жок*” – деди Жапек (К. Ж.). Бул мисал ат үстүндө бара жатып тамактануу эмес, узак жол жүрүп баратканда зерикпөө үчүн, маанилүү сөздөн сүйлөп, кызыктуу аңгеме салып, убакыттын өткөнүн билбей калуу үчүн айтылууда. Демек, ат жалына казан асуу тамактанууну гана эмес эле, узак жол басып баратканда, ат үстүндө кызыктуу аңгеме курууну, жол арбытууну да туюндурат. **Ат салышуу** – күч сынашуу, мелдешүү, атаандашуу. Мисалы: *Депутаттарды шайлоо учурунда “Ата Мекен” партиясы менен “Ынтымак” партиясынын ортосунда катуу ат салышуу болуп жатты.* Бул фразеологизм элибиздеги ат оюндарына

байланыштуу келип чыккандыгында шек жок. Азыркы учурда *ат салышуу* деген сөз тизмеги өзүнүн түз маанисинен тышкары, адамдар ортосундагы бийлик үчүн, дагы бир таймаштар үчүн колдонулуп келүүдө. *Ат кара тил болгондо* – жаз мезгилинин аягында, жай айынын башында бардык мал көккө тоюп, чөптүн маңызы абдан ширелүү болгон мезгил, тактап айтканда, май айынын акырынан июнь айынын алгачкы жарымындагы учур. Бул туюнтманын келип чыгышы тууралуу Х. Карасаевдин берген түшүндүрмөсү жетиштүү деп ойлойбуз. Ал мындай дейт: “Ат кара тил болгондо деген накыл сөз менен кыргыз эли көк чөптүн узарган кезин айткан. Жашыл ыраң жайкалып, көк шиберге мал тойгон кезинде, оттогон малдын тили карарып, шибердин ширеси малдын тилин боёп салат. Мына ошол маалды “ат кара тил болгондо” деп атап кеткен [4: 44]. *Атка минер* – биздин элибиз мурда бай, бийлердин кызматын кылып, ат үстүндө ары-бери чапкылап жүрүп кызмат кылгандарды атка минер деп элестүү туюндуруп айтышчу экен. Мисалы: *Айылды эски атка атка минер шылуундар бийлеп, эки уруу элдин ичинде эрегиш күчөп турган жылдары Айдар бийлеген* (Т. С.). Мисал көрсөтүп тургандай, бул фразеологизм ХХ кылымдагы колхоз, совхоздордо активист, бригадир, звено башчы, бөлүм башчы, башкарма болуп иштегендерге карата, бирок алардын баарына эмес, көбүнчө өз ишин жөндүү аткара албагандарды жактыра бербеген маанайда колдонулуп жүрчү. Акыркы учурда өкмөт тизиминдеги бардык эле кызматкерлер атка минерлер деп айтылып баратат. Демек, *атка минер* деген туюнтма – ар түрдүү баскычтагы бийликте туруп, бирок өз ишин жөндүү билбеген, кызматын дурус аткара албагандардын образын чагылтуу үчүн колдонулуучу фразеологизм. *Ат куйругуна байлоо* – илгери адамдын моюнуна кыл аркан салып, аттын куйругуна байлап жазалашкан. Жазалоонун бир түрү десек дагы болот.

Адамдагы тың, бышык, чыйрактык сапаттар – жоокерчилик жана көчмөн турмушту башынан өткөрүп, ар кандай кыйынчылык турмушка бышкан кыргыз элинин улуттук менталитетине таандык негизги касиет-сапаттардын бири. Буга байланыштуу, жылкы (ат) компонентинен түзүлгөн *алдына ат салдырбаган, аттын кулагы менен тең ойноо, ат ойнотуу* ж. б. фразеологиялык бирдиктерди кездештиребиз.

Аттын кулагы менен тең ойноо, ат ойнотуу түрмөктөрү «ат үстүндө абдан шамдагай, эркин жүрүү, атка мыкты жүрүү» маанисинде, нукура кыргыз эр жигиттерине таандык шамдагайлык, шайдооттук, чыйрактык, эркин жигиттик мүнөздү таамай чагылдырып, көбүнчө жаш жигиттерге карата колдонулгандыгын мисалдардын негизинде байкаса болот: *Аттын кулагы менен тең ойноор элек, азыркы балдар негедир бошоң* (Ш. А.); *Жалий Турсундун кыз кезинен аттын кулагы менен тең ойноп чыйрак өскөнүн сезе аргасыз кытылдады* (Ш. Б.); *Кыргыз элинин*

жигиттери болсо аттын кулагы менен тең ойноп, шамдагай шайыр өскөн («СК»); Элеттин боз башынын эрөөл майданында аттын кулагы менен тең ойноп, ары-бери ат ойнотуп турушу Ташкеллени титиретип, төбөсүнөн бирөө басып тургансып, бул кордукка чыдай албай, Насириддин бектин алдына чуркап жетип бүгүлүп жыгылды (Т. К.); Атам силердей курагында аттын кулагында ойноп, колхоз курушуп, эл үчүн иштеп, элдин көзүнө көрүнгөн экен (Ж. Ш.). Өзү – колдон суурулган эпчил, ат үстүнөн үч адамга алдырбас, камбыл жигит (Т. С.). Жогорудагы сүйлөмдөрдөн «шамдагайлык, шайдооттук, чыйрактык, жигиттик күч-кубат» менен бирге эле «мыкты, тың, чыгаандык, иштермандык» сыяктуу стилдик боёкторду да баамдай алабыз. Ал эми «эң мыкты, абдан тың, чыгаан, башкаларга салыштырмалуу бышык» маанисинде колдонулган **алдына ат салдырбаган, биттин ичегисине кан куйган** тизмектери өзгөчө стилистикалык боёктуулукка ээ: *Алдына ат салдырбаган Кара Молдо, Молдобасан Кыргыз мамлекеттик филармониясынын пайдубалын алгачкы түптөөчүлөрдөн болгон экен («СК»); Бу баа жок мурас Бекназардын теги, дымагы, аны чеки болор ойго, жарамсыз ишке бардырбайт, ошон үчүнбү, ал ток пейил, токтоо мүнөз, дили калыс, а бирок тыңсынганга итиркейи келме, айтышса алдырардан эмес, алдына ат салдырардан эмес, а «жамы журт үчүн» десе тура чуркап, атка мине чаап, өз башына кандай мүшкүл келерин, өлөрүн унутуп калат (Т. К.)*. Мындагы сүйлөмдөр топтомундагы фразеологизмдер өтө эле тыңдыкты, бышыктыкты, бар-жоктун баарын билген даанышмандыкты, чыйрактыкты өтө эмоционалдуу, экспрессивдүү чагылдыры

Убакыт, сан-өлчөмгө дагы байланышкан жылкы тууралуу анималисттик фразеологизмдерге мисал келтире кетсек: **жылкы тушар кез, бээ саам убакыт, ат башындай алтын, ат боюндай, тай туяк алтын, кунан чаптырым, ат тезегин кургатпай** – арадан анчалык убакыт өткөрбөй, тез-тез, бат-бат, **тай чабым жер** – эки-үч чакырым жер, **аттанар аяк** – жол тартарда, жолго чыгарда же кетип баратканда берилчү суусундук же тамак

Ал эми араб тилинде жылкы **فرس** - бээ, асыл тукум жылкы - **جواد**, **حصان** – эң күчтүү, бекем чеп дегенди дагы түшүндүрөт; даярдалган ат, - **مطية** минилүүчү ат, **خيل** - аскерге минилүүчү ат деп аталып, сулуулукту, коргоочулукту, күчтүүлүктү, өткүр көрүүнү чагылдырган анималисттик фразеологизмдер көп кездешет. Араб менен жылкы – сүйүүнүн, берилгендиктин жана толук түшүнүүнүн кылымдар бою келе жаткан тарыхы. Жылкы малы араб тилинде оң коннотацияга ээ, бирок жаратылыштагы байкоолор жана жашоодогу тажрыйба арабдарга бул дүйнөдө адамдар болобу, жаныбарлар болобу, кемчилиги жок болбосун

түшүндүрдү. Ошондуктан жалаң гана оң көрүнүштөргө колдонулбай, кээде башка маанидеги дагы анималисттик фразеологизмдер болушу толук мүмкүн. Ушул сөзүбүзгө мисал катары төмөнкү фразеологизмди карасак болот: *كان* – *ان الجواد قد يعثر* – асыл тукум ат дагы кээде мүдүрүлөт. Мисалы: *جوادا فخصى* - асыл тукум ат эле, бирок кийин аксап калды. Бул – сыйлуу адамдар өз сөзүнө турбай, аброюн жоготуп койгон кезде колдонулуучу фразеологизм.

Көчмөн арабдардын негизги жашоосу төө менен жылкыга байланганына байланыштуу, берешендикти, айкөлдүктү ушул эки жаныбарга көп салыштырып келишет. Мисалы: *أتبع الفرس لجامها و الناقة زمامها* - ооздукту ат менен, тизгинди төө менен бер. *أشد من فرس* - аттан күчтүү, күчтүү адамдарга колдонулган фразеологизм болуп саналат. *أبصر من فرس* - арабдардын аң-сезиминде жылкынын көрүүсү курчтуктун эталону, сапаттын эталону болуп саналат. Жогорудагы мисалдан биз көрөгөчтүк, алысты көрө билген адам деген фразеологизмди түшүнөбүз. Өзүнүн бийик статуста тургандыгына карабай, жылкыны тескери эмоциядагы фразеологизмдерге колдонушкан. Мисалы, *أقبح هزيلين الفرس و لا بد للفرس* – эң жагымсыз баскан аял затына тиешелүү фразеологизм. *من سوط و ان كان بغيد الشوط* - ат алыска кетсе дагы аны камчылап туруу керек, бул жерден ишен, ошол эле учурда көзөмөлдө деп которулат. *غضب* - *يضرب لمن يغضب غضبا لا ينتفق به* - ооздуктагы каардуу ат деп которулуп, каардуу адамга карата айтылган фразеологизм болуп эсептелет.

Ат ооздугун ээрчийт: бир ишти баштап, аягына чыкпай калган адамды мисал келтирет. *اسرع من فرس بيهماء* - кулактын угуусунун курчтугуна мисал келтирет, сак кулак. *يضرب مثلا للصبر والقو* - чыдамкайлык менен күчтүүлүктүн үлгүсүн көрсөтөт. *العز في نواصي الخيل* - аттын кашкасындай – кыргыз тилинде таанымал, белгилүү деген маанини берсе, араб тилинде намыс, сыймык маанисин түшүндүрөт.

أشد من فرس – (ашад миналь фарас) бул фразеологизмден биз жылкыны араб эли күчтүүлүккө жана сабырдуулукка дагы мисал катары колдонуп келерин байкайбыз.

يُضرب المثل.. " لكل جواد كبوة" في الشخص صاحب الذكاء والهمة والنشاط وذو الصفات المميزة في عمله وتعامله حين يحصل معه عكس ما كان يتوقع، وشبه الرجل هنا بالجواد لأصالته، فهذا ينم عن صلاحه وعلو شأنه

«Ар жылкынын кемчилиги бар» деген фразеологизм акылы, кубаты, иш-аракети, бардык сапаттары жакшы адам күткөндөн тескери болуп калганда айтылыла турган фразеологизм болуп эсептелет. Бул фразеологиялык түрмөк араб адабий чыгарамаларында жана оозеки кепте дагы кеңири таралаган Мисалы:

تكلم بهن يكن بعدي مثلاً، قال: هاتهن، قال: أيها الأمير، لكل جواد كبوة، ولكل شجاع نبوة، ولكل

كريم هفوة – Падыша «аларды алып келгиле», - деди, алынып келген адам мындай деди: «Эй, төрө, ар бир аттын кемчилиги бар, ар бир баатырдын жаңылыштыгы бар, ар бир жоомарттын кемчилиги бар, - деди (араб элдик оозеки чыгармалардан).

Ар кандай тилдин фразеологиялык бирдиктери анын спецификалык катмары болуу менен, мүнөздүү белгилердин бүтүндөй комплексине ээ болуп, тилдин башка бирдиктерине караганда тарыхты, маданиятты, жашоо образын көркөм чагылдырып, кандай гана көз карашта талдоо жүргүзүлбөсүн, изилдөөчүнүн өзгөчө кызыгуусун туудурат.

Корутундулап келсек, кыргыз жана араб тилдеринде төрт түлүк малга байланыштуу анималисттик фразеологизмдер өтө көп. Айрыкча, кыргыз тилинде жылкы малына байланыштуу туруктуу сөз тизмектери көп экендигине көзүбүз жетти.

Адабияттар:

1. Баранов Х. К. Арабско-русский словарь. - М.: Русский язык, 1989.
2. Звегинцев В. А. История арабского языкознания: краткий очерк. -М.: Изд-во Московского университета, 1958.
3. Гиргас В. Ф. Арабско-русский словарь к Корану и хадисам. -М., 2010.
4. Карасаев Х. Накыл сөздөр. 1-китеп. - Фрунзе, 1982.
5. Кухарева Е. В. Зоонимические ассоциативные образы в арабской лингвокультуре и их отражение в западной живописи // Лингвострановедение: методы анализа, технология обучения. Сб. статей в 2-х ч. Ч. II. - М.: Изд. МГИМО(У) МИД России, 2008. С. 27-38.
6. Турсунов А. Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгү. - Фрунзе, 1980.
7. Эгембердиев Р. Кыргыз тилиндеги фразеологизмдер. - Бишкек: БГУ, 2007.
8. Эгембердиев Р. Кыргыз тилиндеги фразеологизмдердин семантикасы жана лексикографияланышы. - Бишкек, 2009.
9. Эгембердиев Р. Кыргыз тилиндеги айрым фразеологизмдердин төркүнү (этимологиясы). - Бишкек: Полиграфбумресурсы, 2019.
10. ص.ق. 1972، دار الفكر، الطبعة الثانية، 2، 1 جزء، مجمع الأمثال، أحمد ابن محمد، الميدا. 937-764.
11. ص 11 – 1 مجمع الامثال الامام ابو الفضل الميدا.
12. الخسان العربي في روسيا-2005 م